

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Filipa a Josefa Fialy o ústavní stížnosti stěžovatelky **V. G.**, zastoupené Mgr. Vladimírem Kykalem, advokátem se sídlem v Hradci Králové, Leknínová 186/4, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. března 2018, č. j. 27 Cdo 4883/2017-607, a rozsudkům Vrchního soudu v Praze ze dne 16. listopadu 2016, č. j. 14 Cmo 404/2015-527, a Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 7. července 2015, č. j. 38 Cm 57/2008-474, za účasti **Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Hradci Králové** jako účastníků řízení a **P. N.**, zastoupeného JUDr. Ing. Tomášem Matouškem, advokátem se sídlem v Hradci Králové, Dukelská 15/16, jako vedlejšího účastníka řízení takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. března 2018, č. j. 27 Cdo 4883/2017-607, a rozsudky Vrchního soudu v Praze ze dne 16. listopadu 2016, č. j. 14 Cmo 404/2015-527, a Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 7. července 2015, č. j. 38 Cm 57/2008-474, bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. března 2018, č. j. 27 Cdo 4883/2017-607, a rozsudky Vrchního soudu v Praze ze dne 16. listopadu 2016, č. j. 14 Cmo 404/2015-527, a Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 7. července 2015, č. j. 38 Cm 57/2008-474, se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Stěžovatelka navrhuje zrušení ve výroku uvedených rozhodnutí pro porušení čl. 11 odst. 4 (zřejmě čl. 11 odst. 1) a 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“); uvádí, že bylo porušeno její právo vlastnit majetek a nebyla jí poskytnuta soudní ochrana.

2. V řízení před obecnými soudy se žalobou ze dne 15. 5. 2008 domáhala nejprve matka stěžovatelky, zastoupená stěžovatelkou jako opatrovnici, a následně jako právní nástupci své (v průběhu řízení zemřelé) matky stěžovatelka společně se svým bratrem, po úpravě petitu určení, že jejich matka byla ke dni úmrtí (20. 7. 2009) členkou Stavebního bytového družstva Náchod s právem užívat bytovou jednotku ve vlastnictví družstva (dále jen „členský podíl“). Matka stěžovatelky svůj členský podíl převedla smlouvou ze dne 18. 7. 2005 na vedlejšího účastníka, ten jej následně smlouvou ze dne 15. 5. 2007 převedl na třetí osoby (manžele H.), které jej smlouvou ze dne 27. 6. 2007 převedly na J. Š. užívajícího byt v současné době.

II. Řízení před obecnými soudy

3. Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“ nebo „nalézací soud“) žalobě rozsudkem ze dne 12. 6. 2012, č. j. 38 Cm 57/2008-295, nejprve vyhověl; dospěl k závěru, že smlouva o převodu členského podílu uzavřená mezi matkou stěžovatelky a vedlejším účastníkem je absolutně neplatná podle § 38 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v tehdy účinném znění (dále jen „obč. zák.“), pro duševní poruchu matky stěžovatelky, a k vydržení práva k členskému podílu v zákonné tříleté době rovněž nedošlo, protože u J. Š. jako jeho posledního držitele nebyla splněna jedna z podmínek § 134 obč. zák., tj. mít věc nepřetržitě v držbě po dobu tří let.

4. Vrchní soud v Praze jako soud odvolací (dále jen „vrchní soud“ nebo „odvolací soud“) rozsudkem ze dne 24. 3. 2014, č. j. 14 Cmo 405/2012-348, zrušil uvedený rozsudek nalézacího soudu a vrátil mu věc k dalšímu řízení. Potvrdil sice závěr o absolutní neplatnosti původní převodní smlouvy z matky stěžovatelky na vedlejšího účastníka, neztotožnil se však s posouzením otázky vydržení, neboť do vydržecí doby se podle něj započítává i doba, kdy věc drželi v dobré víře právní předchůdci J. Š. a tuto otázku nalézací soud dostatečně nezkoumal.

5. Krajský soud následně napadeným rozsudkem žalobu stěžovatelky zamítl, neboť dospěl k závěru, že podmínky pro vydržení členského podílu byly splněny. Nalézací soud dospěl napodruhé k závěru, že vedlejší účastník se o duševní poruše matky stěžovatelky dozvěděl až dne 22. 5. 2008 z doručené žaloby, kterou byly převody členského podílu napadeny, neboť z provedených důkazů nevyplývá, že by před převodem podílu na manžele H. měl o duševní poruše konkrétní povědomost.

6. Stěžovatelka podala proti druhému rozsudku nalézacího soudu odvolání, v němž zejména uvedla, že krajský soud nezhodnotil všechny okolnosti podstatné pro posouzení dobré víry jak vedlejšího účastníka, jehož dobrou víru nesprávně presumoval, přestože jej měl poučit, že je to naopak vedlejší účastník, kdo musí tvrdit a prokazovat skutečnosti svědčící o jeho nepochybné dobré víře, tak pro posouzení dobré víry J. Š. Odvolací soud dokazování nezopakoval ani nedoplnil, dokazování provedené nalézacím soudem označil za ucelené a dostatečné pro rozhodnutí. Vedlejší účastník nemohl podle odvolacího soudu ztratit dobrou víru podáním vysvětlení na Policii České republiky (dále jen „policie“) dne 13. 3. 2006, neboť policie vyšetřovala trestní oznámení na podvodné jednání A. S., nikoli vedlejšího účastníka, a z policejního protokolu nejde dovodit, že by vedlejší účastník „*mohl dojít k pochybnostem o platnosti smlouvy z důvodu duševní poruchy*“. Vrchní soud rozsudek nalézacího soudu potvrdil a rozhodl nově o nákladech řízení.

7. V dovolání stěžovatelka následně namítala, že odvolací soud rozhodl v rozporu s konstantní judikaturou, podle které ten, kdo se oprávněně držby dovolává, musí tvrdit okolnosti, z nichž bude dobrá víra vyplývat, a nese břemeno tvrzení i důkazní. Pro nedostatek dobré víry má přitom postačit stav, kdy držitel měl mít o svém právu objektivně pochybnosti. Jestliže soudy břemeno „převrátily“, uchopily řízení z procesního hlediska nesprávně. Nejvyšší soud (dále též „dovolací soud“) k tomu v napadeném usnesení uvedl, že odvolací soud vyřešil otázku vydržení odpovídajícím způsobem, neboť z obsahu spisu je zřejmé, že vedlejší účastník se v souvislosti s podáním vysvětlení nedozvěděl žádné skutečnosti, z nichž by mohl usuzovat na duševní poruchu matky stěžovatelky, tudíž nešlo o skutečnosti způsobilé zpochybnit dobrou víru v platnost jím uzavřené smlouvy. Nejvyšší soud napadeným usnesením dovolání stěžovatelky odmítl pro nepřípustnost.

III. Argumentace stěžovatelky

8. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že obecné soudy nesprávně vyhodnotily počátek běhu vydržecí doby vztahující se k dobré víře vedlejšího účastníka, který ji ztratil nejpozději v okamžiku podání trestního oznámení dne 19. 1. 2006 pro podezření ze spáchání trestného činu podvodu, namířeného proti vedlejšímu účastníku a ošetřovatelce matky stěžovatelky, jež převod zprostředkovala; tehdy měla přestat běžet vydržecí doba. Předtím (již v prosinci 2005) stěžovatelka informovala vedlejšího účastníka o skutečnostech nasvědčujících podvodnému převodu členského podílu. Trestný čin se sice prokázat nepodařilo, ale k závěru o neplatnosti smlouvy soudy dospěly; vedlejší účastník proto nemohl být považován za oprávněného držitele. Následné převody členských práv na další osoby považuje stěžovatelka za účelové, se snahou legalizovat protiprávně nabytý majetek a ztížit důkazní pozici „poškozených“, čemuž soudy svým formalistickým postupem přispěly. Stěžovatelka vyjadřuje přesvědčení, že osoba, která nabyla věc neplatně pro duševní poruchu prodávajícího, nemá být považována za oprávněného držitele; konečně zpochybňuje závěr obecných soudů, že se běh vydržecí doby vůči J. Š. staví až okamžikem, kdy se prokazatelně dozvěděl o předchozím zahájeném soudním řízení (nikoli jeho samotným zahájením).

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud přezkoumal ústavní stížnost, která byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), a dospěl k závěru, že je přípustná ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona.

10. Stěžovatelka výslovně brojí pouze proti v záhlaví uvedenému usnesení Nejvyššího soudu, kterým bylo její dovolání odmítnuto pro nepřípustnost; z obsahu ústavní stížnosti je však zřejmé, že její argumentace směřuje proti rozhodnutím všech tří instancí obecného soudnictví. Ústavní soud proto v souladu se svou judikaturou [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 1911/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 66/64 SbNU 749) či sp. zn. I. ÚS 3106/13 ze dne 23. 10. 2014 (N 196/75 SbNU 211)] zvolil postup ke stěžovatelce vstřícnější a do přezkumu zahrnul také v záhlaví uvedené rozsudky odvolacího a nalézacího soudu.

V. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

11. Po zjištění, že procesní předpoklady pro rozhodnutí věci jsou splněny, Ústavní soud připojil procesní spis a vyžádal vyjádření účastníků řízení i (všech původních) vedlejších účastníků řízení. Stavební bytové družstvo Náchod a J. Š. jako účastníci řízení před obecnými soudy sdělili Ústavnímu soudu, že neuplatňují práva vedlejšího účastníka podle § 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.

12. Krajský soud zcela odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí; Nejvyšší soud se k výzvě Ústavního soudu nevyjádřil. Podle vrchního soudu zůstala k řešení toliko otázka vydržení členského podílu – posouzení dobré víry a uplynutí vydržecí doby podle § 130 odst. 1 a § 134 obč. zák., neboť absolutní neplatnost smlouvy uzavřené mezi matkou stěžovatelky a vedlejším účastníkem ve smyslu § 38 obč. zák. konstatoval vrchní soud již ve svém předchozím rozsudku č. j. 14 Cmo 405/2012-348. Stejně tak již byla vyřešena otázka vydržení členských práv člena družstva, která lze v souladu s ustálenou judikaturou vydržet jako věc movitou. Vrchní soud se přitom ztotožnil se závěrem krajského soudu, že členský podíl byl J. Š. vydržen, neboť stěžovatelka neprokázala ztrátu dobré víry žádného z pozdějších nabyvatelů členského podílu.

13. Vedlejší účastník uvádí, že ústavní stížnost postrádá ústavněprávní argumentaci; stěžovatelka vyjadřuje pouze nesouhlas s výkladem podústavního práva (oprávněnost držby, počátek a stavení běhu vydržecí doby) a polemizuje se závěry obecných soudů, které nastolené právní otázky vyřešily správně a v souladu s ustálenou judikaturou. Dále vedlejší účastník podrobně rekapituluje skutkový děj a vyvrací jednotlivé argumenty stěžovatelky, rozporuje zejména tvrzení, že by se v rámci výsledku na policii dne 13. 3. 2006 dozvěděl cokoli, co by u něj mohlo vzbudit pochybnost o oprávněném nabytí členského podílu od matky stěžovatelky (o tom, že by předmětná smlouva měla být neplatná či o tom, že by matka stěžovatelky trpěla duševní poruchou), což podle vedlejšího účastníka jasně vyplývá z úředního záznamu o jím podaném vysvětlení ze dne 13. 3. 2006, který je součástí spisu. Vedlejší účastník naopak projevil snahu o smírné řešení věci a nabídl stěžovatelce zpětný převod členského podílu oproti vrácení kupní ceny; odmítá stěžovatelkou naznačovanou účelovost dalších převodů a uvádí, že se dříve neznal se stěžovatelkou, její matkou, ošetřovatelkou matky ani s J. Š. – nelze jej proto nařknout z nekalého úmyslu – pouze využil výhodnou příležitost ke koupi členského podílu.

14. Ve své replice stěžovatelka zopakovala, že v předmětné věci jde skutečně již jen o posouzení otázky vydržení práva k členskému podílu. Podle stěžovatelky právo vydrženo nebylo, neboť J. Š. sám členský podíl nedržel dostatečně dlouhou dobu (27. 6. 2007 – 27. 5. 2009) a k této době nelze přičíst dobu držení jeho předchůdci. Uplynutí vydržecí doby by J. Š. musel odvozovat od oprávněné držby vedlejšího účastníka, kterému však byly známy podezřelé okolnosti nabytí členského podílu jeho osobou a byl k tomu vyslýchán i policií; nemůže tak být považován za oprávněného („dobrověrného“) držitele členského podílu. Všechny uvedené námitky stěžovatelka před obecnými soudy uplatnila a nebyly podle jejího názoru dostatečně zohledněny.

VI. Posouzení Ústavního soudu

15. Po seznámení se všemi rozhodnutími, vyjádřeními a obsahem spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

a) Obecné principy

16. Nabývání vlastnického práva vydržením je citlivou záležitostí, neboť se za ním často skrývá skutkově složitý příběh. Úlohou zákonodárce je vytvořit pro takové situace pravidla, aby bylo možno nalézt „nejlepší ze špatných řešení“. Z ústavněprávního hlediska jde o pnutí mezi ochranou vlastnického práva původního vlastníka a „vlastníka“ nového (do uplynutí vydržecí doby domnělého), neboť ochrana vlastnického práva svědčí každému jednotlivci. V souladu s dalším ústavněprávním principem, kterým je princip právní jistoty, tak ochrana původního vlastníka postupem doby oslabuje, až ji v určitý okamžik vystřídá ochrana vlastníka nového. Za tímto účelem je v právním řádu zakotven institut vydržení, a oním okamžikem, kdy se ochrana vlastnického práva jednoho subjektu „překlopí“ v ochranu vlastnického práva k téže věci ve prospěch jiného subjektu, je právě okamžik uplynutí vydržecí doby. Po celý běh vydržecí doby musí být nutně splněna podmínka dobré víry držitele, že jeho držba je oprávněná.

17. Jak již Ústavní soud vyslovil (byť v souvislosti s občanským zákoníkem účinným od 1. 1. 2014, který nebyl v dané věci aplikován), při určování spravedlivé rovnováhy mezi protichůdnými zájmy na ochranu majetku duševně postižené osoby a na ochranu práv druhé smluvní strany dotčené daným právním jednáním je nutné dostatečně zohlednit oprávněné zájmy osob vstupujících v dobré víře v právní styky s plně svéprávnými osobami, byť s duševním

postížením. Je třeba také vzít v potaz ústavně chráněný princip právní jistoty a ochranu nabytých práv v dobré víře. Neplatnost právního jednání pro duševní poruchu, i když působí od samého počátku, je totiž fakticky nalézána až v následném soudním řízení retroaktivně – jde tedy o citelný zásah do právní jistoty všech osob, kterých se dané právní jednání nějak týká. Zájem na právní jistotě je nutno chránit zejména u třetích osob, které mohly nabýt práva z jednání plně svéprávné osoby v dobré víře, že dané právní jednání je platné [viz nálezn sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 20. 8. 2014 (N 156/74 SbNU 333)].

18. Dobrá víra nabyvatele musí obecně požívat totožné ústavní ochrany jako vlastnické právo původního vlastníka, neboť vychází z fundamentálních principů právní jistoty a ochrany nabytých práv. Dochází zde ke kolizi dvou základních práv, a to práva „dobrověrného“ nabyvatele na ochranu majetku, a vlastnického práva původního vlastníka podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Nelze-li v konkrétním případě zachovat maximum z obou základních práv, je třeba tuto kolizi řešit v souladu s obecnou ideou spravedlnosti, přičemž je nezbytné zvažovat jak obecné souvislosti tohoto typu kolize základních práv, tak individuální okolnosti konkrétního rozhodovaného případu [nálezn sp. zn. I. ÚS 2219/12 ze dne 17. 4. 2014 (N 61/73 SbNU 163)].

19. Dobrá víra držitele se musí vztahovat ke všem právním skutečnostem majícím za následek nabytí věci nebo práva, které je předmětem držby. Je třeba ji hodnotit objektivně; nelze dospět k závěru, že za stejné situace by jedna osoba byla v dobré víře, a druhá nikoliv. Ze slov zákona „se zřetelem ke všem okolnostem“ (§ 130 obč. zák.) vyplývá, že omyl držitele, ze kterého jeho přesvědčení o existenci drženého práva vychází, musí být omluvitelný. Omyl je omluvitelný, jestliže držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl a nemohl mít po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří. Dobrá víra držitele, která je dána se zřetelem ke všem okolnostem věci, se musí vztahovat i k okolnostem, za nichž vůbec mohlo věcné právo vzniknout, tedy i k právnímu důvodu (titulu), na jehož základě mohlo držitelovi vzniknout vlastnické právo. Uvedené ovšem neznamená, že takový titul musí být dán; postačí, že držitel je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že tu takový titul je. Postačuje tedy domnělý právní titul (*titulus putativus*) [usnesení sp. zn. III. ÚS 50/04 ze dne 3. 6. 2004 (U 35/33 SbNU 545)]. Dobrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně mohly vyvolat pochybnost o tom, že mu věc po právu patří anebo že je subjektem práva, jehož obsah vykonává (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1253/99).

20. Povinnost tvrdit a prokázat okolnosti dobré víry přitom tíží toho, kdo tvrdí, že došlo k nabytí vlastnického práva vydržením. Požadavek, aby dosavadní vlastník byl důkazním břemenem zatížen jen v přiměřeném rozsahu [viz nálezn sp. zn. I. ÚS 1404/13 ze dne 14. 5. 2014 (N 96/73 SbNU 581)], je v případě vydržení splněn tak, že kdo uplatňuje vydržení, musí prokázat jeho důvod, který nevzbuzuje pochybnosti.

21. Ústavní soud dále ve své judikatuře klade požadavky na náležitě odůvodnění rozhodnutí, v němž soud přesvědčivě vysvětlí, z jakých důkazů vyvodil jaké skutkové závěry a jaké na základě zjištěného skutkového stavu učinil právní závěry; přitom vypořádá všechny návrhy a námítky účastníků řízení. V této souvislosti lze odkázat na nálezn ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17): „Z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že již sama skutečnost, že se obecný soud nijak nevypořádal s námitkou účastníka řízení, která má současně vztah k projednávané věci, zásadně zakládá protiústavnost dotyčného rozhodnutí. Ústavní soud v této souvislosti posuzuje toliko otázku, zda uplatněná námitka měla vztah k projednávané věci; přitom již zpravidla neposuzuje případný relevantní dopad na rozhodnutí

ve věci samé, neboť je to právě obecný soud, který se potom obsahem této námitky musí zabývat. Jedná se tak v podstatě o věc principu – v této rovině se zobrazuje atribut právního státu zakazující libovůli; případy ignorování věcných námitek účastníků řízení zatěžují rozhodnutí soudů nepřezkoumatelností a tím v rovině potenciality libovůli umožňují. Takové jednání obecného soudu je pak třeba hodnotit jako rozporné s právem účastníka řízení na spravedlivý proces.“

22. Z citované judikatury, kterou lze použít na souzenou věc, vyplývá několik důležitých závěrů: Zaprvé, že dobrou víru musí držitel bezpečně prokázat, je-li konkrétními tvrzeními zpochybněna a nejde-li v případě zpochybnění jen o tvrzení účelové, obecné a bezobsažné. Zadruhé, že dobrou víru prokazuje držitel – a vlastníka zásadně netíží důkazní břemeno (nebo jej tíží jen velmi omezeně) v tom smyslu, že by měl prokazovat nedostatek dobré víry držitele, tedy v podstatě negativní skutečnost. Zatřetí, soudní rozhodnutí musí být odůvodněno logickým, srozumitelným a přesvědčivým způsobem, aby nebylo zatíženo nepřezkoumatelností a libovůli.

b) Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

23. Právě proti posouzení, v jakém okamžiku ztratil vedlejší účastník dobrou víru ohledně oprávněnosti své držby členského podílu, nyní stěžovatelka před Ústavním soudem brojí, a opakuje tak námitky vznesené již před obecnými soudy, které směřují jak proti zjištěnému skutkovému stavu a hodnocení důkazů, tak i proti právnímu závěru z toho vyvozenému. Stěžovatelka považuje za absurdní závěr obecných soudů, podle něhož osoba, která nabyla věc neplatně pro duševní poruchu prodávajícího, má být považována za oprávněného držitele, přestože již na samém počátku „předmětné transakce“ jí muselo být zřejmé, že existují okolnosti, mírně řečeno „podezřelé“.

24. Předně je nutno konstatovat, že námitce stěžovatelky o stavení běhu vydržecí doby samotným okamžikem podání trestního oznámení přisvědčit nelze. S tímto úkonem nelze spojovat právní účinky, neboť samotným podáním trestního oznámení se žádná z fází trestního řízení nezahajuje. Další převod členského podílu pak rovněž o ztrátě dobré víry nesevřel a nelze z něj dovozovat ani jiné závěry (např. o jeho účelovosti), neboť nemají (zatím) oporu ve spisu; je věcí každého vlastníka, jak se svou majetkovou hodnotou naloží a nelze jej v tomto směru omezovat, jak přílehavě uvedl odvolací soud. Stejně tak byl správný závěr odvolacího soudu, že účinky stavení vydržecí doby lze spojovat s podáním žaloby jen tehdy, je-li oprávněný držitel (zde J. Š.) účastníkem řízení o podané žalobě. Ústavní soud však považuje za nutné vrátit se k posouzení samotné existence dobré víry, přesněji k okamžiku ztráty dobré víry o oprávněnosti držby členského podílu vedlejším účastníkem, jelikož doba a okolnosti jeho držby jsou nezbytnými předpoklady pro závěr o vydržení členského podílu J. Š.

25. Z napadených rozhodnutí vyplývá závěr, že vedlejší účastník byl v dobré víře, že je oprávněným držitelem členského podílu, neboť duševní porucha matky stěžovatelky nebyla podle závěrů znalců navenek laicky seznatelná a ani z úředního záznamu ze dne 13. 3. 2006 o podaném vysvětlení vedlejšího účastníka na policii, která vyšetřovala podezření z trestného činu podvodu, jehož se na matce stěžovatelky měla dopustit její ošetřovatelka A. S., nevyplývaly skutečnosti, jež by jeho dobrou víru zpochybněly. Dobrou víru měl vedlejší účastník ztratit až dne 15. 5. 2008, kdy byla matkou stěžovatelky podána žaloba, kterou napadla převod členského podílu, v tu dobu však již byl jeho držitelem J. Š. Ten se o probíhajícím řízení dozvěděl nejdříve 27. 5. 2009, kdy mu bylo doručeno usnesení nalézacího soudu, kterým byla (nepravomocně) připuštěna záměna vedlejšího účastníka za J. Š. Počátek běhu vydržecí doby soudy odvodily od okamžiku nabytí členského podílu vedlejším účastníkem, tj. od 18. 7. 2005, to znamená, že

vydržecí doba podle nich uplynula 18. 7. 2008, kdy již členský podíl držel J. Š., který dobrou víru ztratil až 27. 5. 2009. Podmínka nepřetržitě, oprávněné držby po dobu tří let tak byla podle obecných soudů splněna.

26. Výše uvedený závěr obecných soudů Ústavní soud nesdílí – naopak jej považuje za excesivní, do takové míry, že jím bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Jednak soudy nevěnovaly dostatečnou pozornost celému průběhu policejního vyšetřování, z něhož mohly vyplynout další pro věc rozhodné skutečnosti, dále vůbec nehodnotily tvrzení, že stěžovatelka vedlejšího účastníka v prosinci 2005 kontaktovala se sdělením, že byl dotčený převod členského podílu podvodný a že jej bude vyšetřovat policie. S ohledem na okolnosti uzavření dohody o převodu členského podílu mezi matkou stěžovatelky a vedlejším účastníkem, popsané jím samotným, a dále s ohledem na uvedené oznámení stěžovatelky pro podezření ze spáchání trestného činu podvodu a s tím související výpověď vedlejšího účastníka na policii, podle Ústavního soudu nebylo možné na základě důkazů provedených před obecnými soudy dospět (alespoň protentokrát) k bezpečnému závěru, že si vedlejší účastník uchoval po celou rozhodnou dobu dobrou víru o oprávněnosti své držby.

27. Obecné soudy si byly vědomy účinné procesní úpravy, podle které mělo být řízení vedeno (§ 200e o. s. ř. ve spojení s § 120 odst. 2 o. s. ř., ve znění do 31. 12. 2013, z něhož plynul charakter zvláštního řízení ovládaného vyšetřovací zásadou) – viz např. usnesení vrchního soudu ze dne 27. 9. 2011, č. j. 14 Cmo 427/2011-153, jímž byl do řízení přibrán J. Š. – v průběhu řízení tuto skutečnost ztrácely ze zřetele, jak je patrné např. ze způsobu vedení ústních jednání a realizace poučovací povinnosti. Nadto, i kdyby šlo o řízení ovládané zásadou projednací, jako je tomu za nyní účinné právní úpravy, nelze pomíjet § 120 odst. 3 o. s. ř., ve znění účinném do 31. 12. 2013 (nyní § 120 odst. 2 o. s. ř.), podle kterého soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Tím spíše uvedené platí, byla-li osobou převádějící členský podíl osoba duševně nemocná, krátce po převodu zbavená zcela způsobilosti k právním úkonům, která se již nemůže osobně bránit, neboť v průběhu řízení před obecnými soudy zemřela.

28. Ve svém vyjádření se vedlejší účastník neustále vrací k okolnostem uzavření smlouvy s matkou stěžovatelky, přičemž s odkazem na závěry znalců považuje za prokázané, že nemohl duševní poruchu protistrany rozpoznat. Ústavní soud tento názor vedlejšího účastníka – na rozdíl od obecných soudů – nesdílí, neboť ani jeden ze znalců ve znaleckém posudku takto kategorický závěr neučinil. Soudní znalkyně MUDr. Railová vypracovala znalecký posudek ke zdravotnímu stavu matky stěžovatelky na žádost policie ještě před zahájením předmětného řízení; následně v něm byla i vyslechnuta. Otázku vedlejšího účastníka, zda mohl laik chorobu matky stěžovatelky rozpoznat, nemohla znalkyně podle svých slov přesně zodpovědět, protože si její vzhled a celkový dojem nepamatovala; vycházela-li však ze zdravotnické dokumentace a svého znaleckého posudku, mohla konstatovat, že při běžném povrchním kontaktu trvajícím krátce (např. 1 min) by laik nemusel duševní chorobu rozpoznat, ovšem při dlouhodobějším kontaktu, zejména při zátěžových situacích, by bylo zřejmé, že vyšetřovaná není duševně v pořádku (č. l. 252 procesního spisu). Znalec MUDr. Hynek následně v posudku vypracovaném pro účely vedeného řízení konstatoval u matky stěžovatelky zpomalené myšlení a řeč, těžkou apatii a z ní plynoucí větší ovlivnitelnost. Před nalézacím soudem pak k otázkám účastníků řízení vypověděl, že v počátečních stádiích je určení nemoci otázkou pro psychologa nebo psychiatra, pro laickou veřejnost jsou takovéto stavy těžko rozpoznatelné navenek, mohou být zaměněny za stařecké zapomínání. Při vyšetření znalcem ještě matka stěžovatelky byla orientována osobou, místem i časem, přesto znalec vyjádřil přesvědčení, že i laik by viděl její značný nezájem, apatii, což nevylučuje, že by netrpěla alespoň demencí lehkého či středního stupně (č. l. 236-240 spisu).

29. I kdyby obecné soudy dospěly k přesvědčivému závěru, že duševní poruchu matky stěžovatelky vedlejší účastník nemohl rozpoznat, nesporné okolnosti převodu členského podílu [pasivita převodkyně, výrazná aktivita její ošetřovatelky, uskutečnění samotného převodu v řádu hodin, výhodná cena za členský podíl] nelze vnímat a hodnotit izolovaně, bez návaznosti na další důkazy a tvrzení stěžovatelky, že vedlejší účastník ztratil dobrou víru ve svou oprávněnou držbu, když ne již při samotném převodu, pak v prosinci 2005 (sdělení stěžovatelky o možném podvodu), nejpozději však podáním vysvětlení na policii v březnu 2006. V takové situaci bylo v řízení před obecnými soudy namíste provést i další důkazy, které bezpečně prokazují, že vedlejší účastník měl dobrou víru (povinnost tvrzení a důkazní bylo v této souvislosti na vedlejším účastníkovi, nikoliv na stěžovatelce).

30. Nic podobného však z napadených rozhodnutí (ani z procesního spisu) vyčíst nelze. Obecné soudy ve shodě s účastníkem dovozují ztrátu jeho dobré víry k datu podání návrhu, jímž bylo předmětné řízení zahájeno, aniž by zároveň uspokojivě vypořádaly tvrzení stěžovatelky, že ztrátu dobré víry je třeba odvozovat od samotných okolností převodu, případně od probíhajícího (souvisejícího) šetření policejních orgánů. Například zamítnutí návrhu na provedení důkazu výsledkem A. S., navrženého vedlejším účastníkem, pro nadbytečnost, či nepřipojení celého policejního spisu, Ústavní soud vede k závěru o excesivním postupu obecných soudů.

31. Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy se existencí (ztrátou) dobré víry vedlejšího účastníka dostatečně nezabývaly, při svém hodnocení nevezly v úvahu konkrétní (a specifické) okolnosti převodu, nevedly tímto směrem dokazování a spokojily se s konstatováním, že pouhým podáním vysvětlení na policii vedlejší účastník svou dobrou víru neztratil. Vyplývá-li z obsahu spisu, že převod členského podílu mezi matkou stěžovatelky a vedlejším účastníkem, který se i podle svých slov pohybuje v oblasti obchodu s realitami, se odehrál během jediného dne, za aktivního přičinění třetí osoby (A. S.), a o to značnější pasivity převodkyně (jejíž působení na laika soudní znalci popsali způsobem výše uvedeným), za cenu podstatně nižší než tržní, že v prosinci 2005 byl vedlejší účastník kontaktován potomky převodkyně s upozorněním na možné spáchání trestného činu podvodu ze strany A. S., a následně byl v březnu 2006 pozván policií k podání vysvětlení o okolnostech jeho nabytí členského podílu, nelze v takové situaci podle Ústavního soudu bezpečně přijmout závěr, že o ztrátě dobré víry vedlejšího účastníka v rozhodné době (18. 7. 2005 – 15. 5. 2007) není možné pochybovat. Ústavní soud na tomto místě znovu opakuje, že to není stěžovatelka, kdo měl ztrátu dobré víry prokazovat – naopak bylo na vedlejším účastníkovi, a v duchu zásady vyšetřovací potažmo na soudu (viz výše), aby byly v řízení provedeny důkazy, jež by pochybnosti o nepřetržité existenci dobré víry vedlejšího účastníka rozptýlily.

32. Z pohledu Ústavního soudu proto nelze přijmout bezpečně závěr, že byl-li vedlejší účastník kontaktován potomky paní v pokročilém věku, která podle závěrů znalců působila na okolí přinejmenším apaticky, se sdělením, že ze strany ošetřovatelky, jež převod zprostředkovala, šlo o podvodné jednání, a následně byl policií přizván k podání vysvětlení ohledně okolností převodu, nevznikly na jeho straně pochybnosti o oprávněnosti držby.

33. V důsledku uvedeného existuje na straně obecných soudů též pochybení co do náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí. V nálezu sp. zn. I. ÚS 4093/17 ze dne 29. 3. 2018 (dostupný na <https://nalus.usoud.cz>) Ústavní soud uvedl: „*Odůvodnění soudního rozhodnutí musí jako celek účastníkům řízení umožňovat seznatelnost úvah soudu, jež byly relevantní pro výsledek řízení, a tím přezkoumatelnost soudního rozhodnutí z hlediska jeho ústavnosti, zákonnosti a věcné*

správnosti. Jen takové odůvodnění je v souladu s požadavkem náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí jako součásti ústavních záruk spravedlivého procesu vyplývajícího z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.“ Obecné soudy těmto požadavkům nedostály. Nalézací soud neodůvodnil svůj závěr o prokázání dobré víry vedlejšího účastníka dostatečně; na s. 9 jeho rozsudku shora je uvedeno, že z provedených důkazů nevyplývá, že by vedlejší účastník měl před převodem členského podílu na manžele H. o duševní poruše matky stěžovatelky nějakou konkrétní povědomost, aniž by zároveň vysvětlil, z jakých konkrétních důkazů tato skutečnost vyplývá. Provedení důkazu výsledkem bývalé předsedkyně samosprávy bytového domu k objasnění skutečnosti, zda duševní porucha matky stěžovatelky byla bez bližší znalosti věci laicky patrná, nalézací soud zamítl pro nadbytečnost s tím, že se v řízení již dále neřeší otázka platnosti smlouvy o převodu mezi matkou stěžovatelky a vedlejším účastníkem a dokazování směřuje pouze k posouzení vydržení. Přitom právě objasnění skutečnosti, zda duševní porucha matky stěžovatelky byla laikovi při běžné míře obezřetnosti seznatelná, příp. do jaké míry, bylo podstatné i pro posouzení existence dobré víry vedlejšího účastníka, od níž se splnění podmínek vydržení musí nezbytně odvíjet. K tomu se však již napadený rozsudek dále nevyjadřuje a nalézací soud jej tak zatížil vadou nepřezkoumatelnosti.

34. Výše uvedený nedostatek nenapravit ani odvolací soud, který doplnil do odůvodnění svého rozhodnutí některá skutková zjištění (jež měl patrně nalézací soud implicitně na mysli), včetně uvedení důkazů, z nichž tato zjištění vyplynula. Skutkové zjištění o existenci dobré víry bylo nicméně opřeno o závěry znalce, který vypověděl, že k rozpoznání nezpůsobilosti matky stěžovatelky v době převodu členského podílu bylo nutné odborné vyšetření nebo přítomnost odborníka, pro laika bylo podle znalce velmi obtížné duševní poruchu zjistit. Takové hodnocení závěrů znalce je však podle Ústavního soudu vytrženo z kontextu jeho celkového posouzení zdravotního stavu matky stěžovatelky (je excesivní); nadto opomíjí závěry druhé znalkyně – ani z nich nevyplývá, že by matka stěžovatelky působila navenek „normálně“ (viz bod 31). Ústavní soud na druhou stranu dodává, že z obsahu spisu nevyplývají skutečnosti nasvědčující účelovosti převodu členského podílu, jež by vedly až k J. Š.

35. Výše uvedené skutečnosti dále nutí Ústavní soud k úvaze nad správností soudní praxe, která konstantně považuje členský podíl v bytovém družstvu za věc movitou, a nikoliv nemovitou (viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 5. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1989/2011). Přesněji řečeno, soudy se alternativou vydržení práva členského podílu v bytovém družstvu jako vydržení práva k věci nemovité vůbec nezabývaly, přestože bylo namístě zohlednit aktuální společenský vývoj. Členský podíl v bytovém družstvu je neoddělitelně spjat s konkrétní nemovitou věcí (především budovou, v níž je „družstevní byt“ situován), lze s ním obchodovat a jeho tržní cena bývá jen nepatrně nižší než cena bytu vlastněného. Na tomto posouzení přitom závisí určení délky vydržecí doby – doba tříletá pro movité věci a desetiletá pro věci nemovité (§ 134 odst. 1 obč. zák.; § 1091 o. z.) představuje z hlediska právní jistoty účastníků právních vztahů značný rozdíl. S ohledem na společenský vývoj by bylo namístě vysvětlit přesvědčivě, z jakých konkrétních důvodů je třeba mít (i v současné době) za to, že se právo k členskému podílu v bytovém družstvu (spojené s užíváním části nemovité věci ve vlastnictví družstva) vydrží po uplynutí „jen“ doby tříleté, zatímco vlastnické právo k bytové jednotce po uplynutí doby desetileté – není-li z pohledu „nabyvatele“ bytu v zásadě žádný rozdíl mezi užíváním „bytu družstevního“ a vlastněného, členský podíl se bezprostředně váže k nemovité věci, je jako nemovitost obchodován, má téměř stejnou hodnotu jako srovnatelná bytová jednotka apod. To, že soudy uvedený hmotněprávní rozměr zcela pominuly a postupovaly v tomto ohledu „mechanicky“, lze považovat za exces při aplikaci práva na souzenou věc.

VII. Závěr

36. S ohledem na výše uvedené dospěl Ústavní soud k závěru, že obecné soudy porušily právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny tím, že nedostatečně zjistily skutkový stav, „převrátily“ důkazní břemeno, provedené důkazy hodnotily excesivním způsobem, v důsledku čehož byl jimi učiněný právní závěr o oprávněné držbě vedlejšího účastníka v extrémním nesouladu s (dosud učiněnými) skutkovými zjištěními. Soudy se dále dostatečně nevypořádaly s tvrzeními stěžovatelky o ztrátě dobré víry – to vše s přihlédnutím ke skutečnosti, že do 31. 12. 2013, tj. v době, kdy bylo předmětné řízení zahájeno, bylo podle § 200e o. s. ř. zvláštním řízením ovládaným vyšetřovací zásadou (i kdyby nebylo, platil § 120 odst. 3 o. s. ř., ve znění účinném do 31. 12. 2013). Obecné soudy v rozporu s platnými zásadami ovládajícími civilní řízení (ať už sporné či nesporné) přenesly nepřípustně odpovědnost za prokázání ztráty dobré víry protistrany na stěžovatelku, neboť negativní skutečnosti se prokázat nedají; nevyložily hmotné právo přesvědčivě, v souvislostech s aktuálním vývojem ve společnosti a realitou doby, v níž rozhodovaly. V důsledku nedodržení zásad řádně vedeného soudního řízení bylo porušeno rovněž právo stěžovatelky vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1, věta první, Listiny.

37. Ústavní soud proto po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti tomuto nálezu se nelze odvolat.

V Brně dne 2. dubna 2019

Jaromír Jirsa
předseda senátu

Právní věta:

Dobrá víra držitele se musí vztahovat ke všem právním skutečnostem majícím za následek nabytí věci nebo práva, které je předmětem držby. Je třeba ji hodnotit objektivně; nelze dospět k závěru, že za stejné situace by jedna osoba byla v dobré víře, a druhá nikoliv. Ze slov zákona „*se zřetelem ke všem okolnostem*“ vyplývá, že omyl držitele, ze kterého jeho přesvědčení o existenci drženého práva vychází, musí být omluvitelný. Omyl je omluvitelný, jestliže držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl a nemohl mít po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří. Dobrá víra držitele, která je dána se zřetelem ke všem okolnostem věci, se musí vztahovat i k okolnostem, za nichž vůbec mohlo věcné právo vzniknout, tedy i k právnímu důvodu (titulu), na jehož základě mohlo držiteli vzniknout vlastnické právo.

Přenesou-li obecné soudy odpovědnost za prokázání ztráty dobré víry údajného vydržitele na domnělého vlastníka, poruší tím právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.